

KARL POPPER'DE BİLGİ SORUNU

BUĞRA KOCAMUSAOĞLU

TARAFINDAN

YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE

SUNULAN TEZ

FELSEFE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞUBAT 2015

Tez Onay Sayfası

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN
Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans Derecesi için gerekli tüm şartları sağladığını tasdik ederim.

Doç. Dr. Musa Kazım ARICAN
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Yüksek Lisans derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Bilal SAMBUR (YBÜ, Psikoloji)

Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR (YBÜ, Felsefe)

Doç. Dr. Musa Kazım ARICAN (YBÜ, Felsefe)

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adı Soyadı: Buğra Kocamusaoglu

İmza:

ÖZET

KARL POPPER'DE BİLGİ SORUNU

Kocamusaoğlu, Buğra

Yüksek Lisans, Felsefe Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Halil Rahman Açar

Şubat 2015, 41 sayfa

Bu tez çalışmasında Karl Raimund Popper'in Bilgi Görüşü irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amacı yerine getirebilmek için öncelikle Popper'in hayatı ve entelektüel gelişimi serimlenmiş, daha sonra ise Popper'in bilgi anlayışının bazı hususiyetleri ortaya konarak bilginin *yanılabirliği*, modern bilginin *otoritesiz* bilgi özelliği, bilgide *kesinliğin* bulunmayışı ve *bilginin eleştirilebilirliği* başlıkları altında açıklanarak incelenmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise Popper'in özgün konumunun ortaya daha iyi çıkarılabilmesi için Popper'in epistemolojik olmayan yaklaşımlardan *sosyolojizm* ve *psikolojizm* dair tenkidine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise Popper'in aklî ve nesnel bilginin imkânına dair özgün ve savunulabilir bilgi anlayışı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karl Popper, bilgi felsefesi, yanılabirlik, otoritesiz bilgi, eleştirel tutum.

ABSTRACT

THE PROBLEM OF KNOWLEDGE IN KARL POPPER'S THOUGHT

Kocamusaoğlu, Buğra

M.A., Department of Philosophy

Supervisor: Assoc. Prof. Halil Rahman Açar

February 2015, 41 pages

In this thesis, Karl Raimund Popper's thoughts on knowledge are examined. In order to fulfill this aim, firstly, Popper's life and his intellectual growth are mentioned. Then, some dimensions/characteristics of Popper's view of knowledge are introduced & tried to be analyzed under the subtitles of *fallibility* of knowledge, *non-authoritarian* knowledge and relationship between *critical attitude & knowledge*. Furthermore, Popper's critical attitude to mainstream understandings concerning knowledge is mentioned and his criticisms against *sociologism* and *psychologism* are explained. Finally, Popper's genuine/distinctive and defensible view of knowledge on the possibility of rational and objective knowledge is presented.

Keywords: Karl Popper, epistemology, fallibilism, non-authoritarian knowledge, critical attitude.

Değerli Aileme

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmamda başından sonuna kadar bana gösterdiği hoşgörü, ufkumu açıcı fikir ve nerileri ve kıymetli yardımlarını sunan Tez Danışmanım ve Hocam Doç. Dr. Halil Rahman AÇAR'a hem kendisiyle çalışabilme şansını verdiği hem gösterdiği yakın ilgi için minnet ve teőekkürlerimi sunmayı bir vazife bilirim.

Tez jürimde bulunan Bölüm Başkanımız Doç. Dr. Musa Kazım ARICAN Hocama yaptığı kıymetli katkı, nerileri ve hiçbir zaman esirgemediği iyi niyetli yardımları için şükran ve teőekkürü de borç bilirim. Ayrıca Tez jüri başkanı değerli ğretim yesi Prof. Dr. Bilal SAMBUR Hocama verdiği katkılardan, yapıcı ve ufuk açıcı eleştirilerinden dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İTHAF.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii

BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
2. KARL RAIMUND POPPER VE ENTELEKTÜEL GELİŞİMİ.....	3
2.1. Popper'in Hayatı.....	3
2.2. Popper'in Öğrenimi.....	4
2.3. Popper'in Yaşadığı Tecrübe ve Deneyimler.....	4
2.4. Popper'in Başlıca Eserleri.....	6
3. POPPER'İN BİLGİ ANLAYIŞININ HUSUSİYETLERİ.....	8
3.1. Bilginin Yanılabilirliği.....	8
3.2. Modern Bilginin <i>Otoritesiz Bilgi</i> Özelliği.....	11
3.3. Bilgide <i>Kesinliğin</i> Bulunmayışı.....	17
3.4. Bilginin <i>Eleştirilebilirliği</i>	19
4. POPPER'İN EPİSTEMOLOJİK OLMAYAN YAKLAŞIMLARI TENKİDİ... 25	

4.1. Sosyolojizm Yönelimine Popper'in Eleştirisi.....	25
4.2. Psikolojizm Yönelimine Popper'in Eleştirisi.....	29
5. SONUÇ.....	35
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	37
EK	
TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU.....	41

1. GİRİŞ

Şüphesiz düşünce tarihinde Karl Raimund Popper gibi yüzyıla damgasını vuran, tesirler bırakan çok az düşünür söz konusudur. Felsefenin gerek bilgi ve bilim felsefesinde, gerek metafizik veya siyaset felsefesinde Karl Popper'in önemli katkıları görmezlikten gelinemez. Ülkemizde önce daha çok siyaset felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan ve daha sonra bilim felsefesindeki pozitivist yaklaşımlara karşı ileri sürdüğü tezler ve bilgi alanındaki önemli görüşleriyle Popper bir bilim felsefecisi olarak hak ettiği yeri almıştır.

K. Popper'in kendisinin çok önem verip katkıda bulunduğu alanlarda gerek yurtdışında gerekse Türkiye'de birçok inceleme yayımlanmasına rağmen, bu önemli felsefecinin yeniden araştırılması gereken ve yeterince ele alınmamış felsefi konuları bulunmaktadır. Bunlardan biri de Popper'in kendi felsefesini üzerine inşa ettiği epistemolojisinin/bilgi felsefesinin, bilgi anlayışının özgün, sistematik bir biçimde irdelenmemiş ve ortaya konulmamış olmasıdır.

Bir düşünürün kendi felsefesini üzerine inşa ettiği bilgi anlayışı irdelenip serimlenmediği sürece ne o felsefecinin kendi felsefesinin ortaya koyduğu yaklaşımlara ne de ortaya attığı tezlerin bilgisel boyutlarına nüfuz edebilmek mümkün görünmemektedir. Epistemolojinin disiplinlerde oynadığı önemli rol dolayısıyla bu tez çalışmasının amaçladığı hedefleri aşağıdaki şekilde sıralayabilmem mümkündür:

- (i) Bilim felsefesi alanına çok önemli katkılar sağlamış olan Popper'in, kendi bilim felsefesi anlayışını üzerine inşa ettiği *bilgi görüşünün* tutarlı, özgün ve makul yaklaşımını ortaya çıkarmak. Böylece Popper'in tezlerinin diğer yaklaşımlara göre daha isabetli olduğunu göstermek.
- (ii) Popper'in bilimsel alanın değerlendirilmesine yönelik epistemik temelli epistemolojik yaklaşımının yanlış okuma ve yanlış konumlandırma örnekleri felsefi literatürde mevcuttur. Bu yanlış okumaların, Popper'in bilgiye olan özgün, isabetli ve tutarlı

yaklaşımı üzerine yeterli bir inceleme yapılmamasından kaynaklandığı bu tezin ileri sürdüğü esas düşüncelerden biridir.

- (iii) Ayrıca, Popper'in bilgi felsefesine kattığı düşüncelerin, geleneksel bilgi yaklaşımları çerçevesinde anlaşılması Popper'in yanlı okunmasına ve değerlendirilmesine sebep verdiği görüşü bu tezde de benimsenen bir tutumdur(Notturmo,1985,s.2). Böylece bu çalışmayla hedeflenenin, hem Popper'in öne sürdüğü tezleri kendi özgünlüğüyle serimlemek hem makul olmayan isabetsiz yorumları göstermektir. Bu nedenle, bu araştırmanın ana eksenini öncelikle Popper'in konu üzerine kendi çalışmaları oluşturmaktadır.
- (iv) Popper'in epistemolojisi/bilgi felsefesi ve bilgiye yaklaşımı incelendiğinde, düşünürün ileri sürdüğü tezlerin bilgiye dair tutumlarımızda aslında ne kadar da önemli olduğu, dolayısıyla günümüz bilgi felsefesi tartışmalarına da ışık tutacağı görülecektir. Bu anlamda bu inceleme ile, bilgi felsefesinin ana konusu *bilgi* üzerine Popper'in görüşünün yeterince çalışılmamış olması ve Popper'in özgün görüşünün farklılığını göstererek uluslararası ve ulusal alandaki bilgi gereksinimini karşılamak hedeflenmektedir.
- (v) Popper'in bilgiye dair olan görüşleri çeşitli makale ve kitaplarında yer aldığından bu tez çalışmamda Popper'in bilgiye yönelik yaklaşımının nirengi noktalarına yer verildi ve incelendi.

Yukarıda belirtilenleri açıklığa kavuşturabilmek ve Popper'in bilgi görüşünün hususiyetlerine geçmeden önce, Popper'in hayatına ve entelektüel gelişimine değinilmesi uygun görüldü.

2. KARL RAIMUND POPPER VE ENTELEKTÜEL GELİŞİMİ

Karl Popper'in bilgi görüşüne, bilgiye dair tutumuna isabetli bir yaklaşım serimlenebilmesi ve Popper'in özgün düşünce dünyasına daha iyi nüfuz edebilmek amacıyla bu bölümde sırasıyla Popper'in hayatına, öğrenimine, yaşadığı tecrübeler ve başlıca eserlerine yer verilecektir.

2.1. Popper'in Hayatı

Popper, 28 Temmuz 1902'de Viyana'da dünyaya geldi. Entelektüel birikim düzeyi yüksek olan bir ailenin evladı olarak yetişen Popper, 1918-1928 yılları arasında üniversite eğitimini Viyana Üniversitesi'nde yaptı. Bir süre ortaokul öğretmenliği yaptıktan sonra, 1934 yılında Popper'in en önemli eserleri arasında gösterilen ve geride bıraktığımız yüzyıla damgasını vurmuş *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* isimli kitabı Almanca olarak basıldı. Kitabının yayımlanmasının ardından birçok üniversiteden davet alan Popper, dokuz ay kadar İngiltere'de bulundu. Bu akademik ziyareti esnasında zamanının büyük bir bölümünü dönemin önemli ilim insanları ve felsefecileriyle fikir alışverişi yaparak değerlendirdi.

Avrupa'nın içinde bulunduğu zorlu savaş koşulları ve totaliter yönetimler yüzünden 1937 yılında Yeni Zelanda'ya Canterbury Üniversitesi'nde ders vermek üzere gitti. II. Dünya Savaşı yıllarını burada geçiren Popper, *Tarihsiciliğin Sefaleti* ile *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı iki önemli eser ortaya koydu. 1946 yılında İngiltere'ye London School of Economics'de mantık ve bilimsel yöntem üzerine dersler vermek için geri döndü. Özellikle bilim felsefesi ve bilgiye dair yaklaşımlarıyla kendi özgün konumunu ortaya koyan Popper, 1949 yılında Profesör oldu ve 17 Eylül 1994'te hayatını kaybedinceye kadar birçok akademik toplantılara, seminerlere katıldı ve güncelliğini hiçbir zaman yitirmeyecek kitap ve makalelerini kaleme aldı.

2.2. Popper'in Öğrenimi

Popper'in kendi ifadesiyle, hem 'avukat ama aynı zamanda daha çok alim' bir baba ile müzik konusunda yetkin bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen Popper entelektüel hayatına çok küçük yaşlarda başladı(Popper, 2002, ss. 10-11). Babasının zengin kütüphanesi sayesinde birçok düşünürün fikirleriyle tanışma imkânı bulan Popper, daha o yaşlarda kendini geliştirmeye başladı (Popper, 1978, s. 339). I. Dünya Savaşının ve Avusturya'nın siyasi koşulları da onun erken dönem düşünce yapısını etkiliyordu (Edmonds&Eidenow, 2002, s. 72; Corvi, 1997, s. 4.).

1917 yılında geçirdiği uzun süreli hastalık onun okulundan uzak kalmasına neden olsa da, okula döndüğünde öğrenci arkadaşlarının ne kadar az ilerlediğini gördüğünde, 1918 yılında Üniversiteden dersler almaya karar verdi. 1922 yılında *matura* adı verilen üniversite sınavını kazandı. Popper başlangıçta daha çok psikoloji ile ilgilense de bir yandan matematik ve fizik dersleri de alıyordu. Bir yandan terkedilmiş çocuklara yönelik toplumsal işlerde de çalışan Popper, 1928 yılında 'Düşünme Psikolojisindeki Yöntem Sorunu Üzerine' isimli felsefe doktorasını başarıyla tamamladı (Hacohen, 2000, s. 156).

2.3. Popper'in Yaşadığı Tecrübe ve Deneyimler

Popper'in hayatı ve öğrenimine dair kısa ve öz bir sunuş yapıldıktan sonra bu kısımda da Popper'in başından geçen tecrübelerine yer verilecektir. Yaşadığı bazı deneyimlerin Popper'in düşüncelerine olan etkisi göz önüne alındığında bu hususiyetlere değinilmesi bu çalışma açısından önemli görülmüştür.

Bu deneyimlerinden ilki, Popper'in kısa bir süreliğine sosyalist partiye katılması ve sonrasında ayrılmasıdır (Popper, 1974, s. 33). Avrupa'nın ve özellikle de Avusturya'nın o dönemki sosyal ve siyasi atmosferi ile savaş koşulları göz önüne alındığında ciddi siyasi tartışmalar Popper'in de düşüncelerini etkiliyordu(Parvin,2010,s.6). Babası ve arkadaşlarıyla da sık sık fikir paylaşımlarında bulunmaktaydı. 1919 yılında Popper,

sosyalist partiye katıldı. Ancak çok kısa bir süre sonra meydana gelen bir olay Popper'in düşüncelerinde önemli bir değişikliğe yol açtı.

Hörlgasse'de meydana gelen bir protesto gösterisi sırasında, polisle eylemciler arasında çıkan bir çatışmada insanların hayatını kaybetmesi Popper'i derinden etkilemişti. Bundan daha vahim olanı ise, Popper'e göre, hayatını kaybeden insanların hayatlarını muhtemel bir devrim uğruna feda etmesi ve bunun adeta bir gereklilik olarak görülmesiydi. Hâlbuki Popper için hiçbir siyasi düşünce insan hayatından daha kıymetli olamazdı (1999, s.133). Bu olay, Popper'in partiden ayrılmasına ve ideolojik yaklaşımları yeniden sorgulayarak, özellikle de Marksizmi daha ciddi bir eleştirel yaklaşıma tabi tutmasına yol açtı. İnsanların hayatları, Popper'e göre, hiçbir ideolojiden daha az değerli olamazdı, hele de bu ideolojiler dogmatik karakterde bir kibir taşıyorlarsa (Popper, 1974, ss. 34-35).

Popper'in deneyimlediği bir diğer önemli husus ise Karl Marx'ın tarih kuramı, Alfred Adler'in birey psikolojisi ve Sigmund Freud'un psikanalizi ile Einstein'ın kuramları arasındaki yaklaşımı fark etmesidir (Popper, 1957, ss. 156-163). Popper'e göre Marx'ın, Adler'in ve Freud'un yaklaşımları bilimsellikten ve eleştirel tutumdan yoksunken, Einstein'ın kendi kuramı ise eleştirel yaklaşımı öne çıkaran ve bir ilim insanının sahip olması gereken bir tutuma işaret etmektedir (Popper, 1972, s. 43-44). Diğer üç yaklaşım, kendi kuramlarını doğrulayacak örnekler ya da her durumda kendi kuramlarını doğrulayacak manevralar aramaktayken, Einstein ise kuramının hangi şartlar altında artık savunulamayacak olduğunu belirterek eleştirel bir tutum sergilemiş ve onu ciddi bir sınımaya tabi tutmuştur. Popper, bu iki tarz yaklaşımdaki farklılığın çok önemli olduğunu altını çizer ve ilim insanının kendi kuramını doğrulayacak örnekler peşinde koşmak yerine, kendi kuramını ciddi testlere ve sınamalara tabi tutmasının önemini vurgular. Popper'in bu yaklaşımı, bilgiye yönelik eleştirel tutumun kendi bilgi felsefesinde nasıl da önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Popper'in deneyimlediği ve burada değinilecek son husus ise Popper'in özgün konumunun fark edilemeyerek zaman zaman pozitivist olarak değerlendirilmesidir. Popper, Viyana Çevresinin düşünürleriyle fikir alışverişinde bulunsa da hiçbir zaman Viyana Çevresinin üyesi olmamıştır. Ancak, gerek *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* kitabının

Viyana Çevresi basımevinden çıkması (1999, s.24), gerekse de Popper'in kendi özgün terminolojik yaklaşımının ayırdına varılamaması Popper'in yanlı ve/veya yanlış değerlendirilmesine sebebiyet vermiştir. Ayrıca *Bilimsel Araştırmanın Mantığı* kitabının Almanca basımı ile İngilizce basımı arasında geçen 25 yıllık zaman dilimi de bu yanlı yaklaşımın devam etmesinde etkisi olan unsurlardan biri olmuştur(Corvi, 1997, s.15). Oysa gerek Popper'in Viyana Çevresine getirdiğı ciddi eleştiriler –metafiziğın anlamsız olarak nitelendirilmemesi gerektiğı, bilimin yönteminin tümevarım olmadığı, bilimsel olan ile bilimsel olmayan arasındaki sınır koyma ölçütünün yanlışlanabilirlik olduğu ve felsefenin sadece bir dilsel analizden ibaret olmadığı-gerekse de kendisinin mantıkçı pozitivismi öldürdüğünü bizzat söylemesi(Popper, 2002, s. 88), Popper'in pozitivist ya da post-pozitivist olarak değerlendirilmesinin hatalı ve yanlı bir bakış açısı olduğunu gözler önüne sermektedir.

2.4. Popper'in Başlıca Eserleri

Popper, üretken bir ilim insanı olarak yaşamı boyunca sayısız seminere katılmış, konferanslar vermiş ve güncelliğini yitirmeyecek kıymetli eserler kaleme almıştır. Şüphesiz bu sınırlı çalışmada Popper'in bütün eserlerine yer vermek mümkün olmayacağından, Popper'in kitap haline gelmiş başlıca çalışmaları (Türkçe'ye çevrilmiş olanlar Türkçe ismiyle yazılarak) basım yıllarıyla birlikte aşağıda belirtilmiştir:

Bilimsel Araştırmanın Mantığı – 1934

Tarihsiciliğın Sefaleti – 1944

Açık Toplum ve Düşmanları – 1945

Conjectures and Refutations – 1963

Objective Knowledge – 1972

Bitmeyen Arayış – 1976

The Self and its Brain – 1977

The Open Universe: An Argument for Indeterminism – 1982a

Quantum Theory and the Schism in Physics – 1982b

Realism and Aim of Science – 1982c

A World of Propensities – 1990

Daha İyi Bir Dünya Arayışı – 1992

Knowledge and the Body-Mind Problem – 1994a

The Myth of the Framework – 1994b

Yüzyılın Dersi - 1996

The World of Parmenides - 1998

Hayat Problem Çözmektir - 1999

3. POPPER'İN BİLGİ ANLAYIŞININ HUSUSİYETLERİ

Araştırmamın bu bölümünde Karl Popper'in bilgi anlayışının, bilgiye yönelik tutumunun bu inceleme için önem arz eden bazı yönlerine değinilecektir. Bu bölümde ilk olarak, Popper'in bilgiye dair yaklaşımında bilginin *yanılabilirliği* düşüncesine dikkat çekilecek, bilgimizin tahmini/varsayımsal özelliğine, daha sonra bilgilerimize dair kesinlik hükmü veremeyeceğimize ve son olarak da bilgiye dair yanılabilirliğin bizi şüpheciliğe götürmeyeceği düşünceleri üzerine yoğunlaşılacaktır.

Yine bu bölümün 2. Kısımında, Popper'in *otoritesiz bilgi anlayışı* ortaya konulmaya çalışılacak, bu bağlamda otoriteci bilgi anlayışının ortaya çıkardığı sorun, hatalar ve isabetli olmayan bakış açısı, sonra da otoriteci bilgi kaynağı sorunu irdelenecektir. Bu bölümün 3.Kısımında ise Popper'in bilgi, eleştirel tutum ve Üç Dünya kuramı arasındaki özgün ve önemli katkısı gösterilecektir. Öncelikle öznel ve nesnel bilgi arasındaki farklılığın belirtilmeye çalışıldığı bu kısımda, daha sonra ise eleştirel yaklaşımın dil ve Dünya 3 ile olan ilişkisi ortaya konulmaya çalışılır.

3.1. Bilginin *Yanılabilirliği* (Fallibilism)

Geride bıraktığımız yüzyılın en önemli konularından birisi, temelci/foundationalist ve gerekçelendirmeci/justificationist bilgi anlayışlarının ciddi sarsıntılar geçirmiş olmasıdır. Hatta 'kesinliklerin sonu' olarak da niteleyebileceğimiz bu dönemde, Popper orijinal görüşleriyle epistemolojik alana önemli katkılar sağlamıştır.

Karl Popper'in bilginin yanılabilirliği üzerine olan görüşlerinin şu başlıklar altında toplanabileceği mümkün görünmektedir:

- a. Bilgilerimizin tahmini(conjectural) bilgi olması
- b. Bilgilerimizin yanılabilirliğinin şüpheciliği gerektirmemesi.

a. Karl Popper, “hiçbir şey bilmediğimi, hatta bunu da bilmediğimi biliyorum” düşüncesini öne süren Sokrates’in tutumunun üzerinde önemle durulmayı hak eden bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir(Popper,2010, s. 45). Bu ‘Sokratesçi bilgisizlik savının’ ve ‘entelektüel alçakgönüllüğün’ bilgiye dair tutumumuzda çok önemli bir yeri olduğunun altını çizmektedir. Çünkü Sokrates gibi ne kadar çok bilgisizliğimizin farkında olup ne kadar da az bir bilgiye sahip olduğumuzu düşünürsek (ss. 45-46) işte asıl o zaman bilgiye dair olan yaklaşımımızı daha makul, daha isabetli bir şekilde kurabilme, inşa edebilme fırsatını yakalayabiliriz düşüncesindedir.

Popper, Sokrates’in bu tutumunu benimseyerek bilginin klasik kavranışına dair önemli bir eleştiri getirmektedir. Bilginin bu klasik veya geleneksel kavranışında, “bilinen şeyin doğruluğunu ve kesinliğini, bunu doğru kabul etmek için de yeterli nedenlere sahip olmamız gerektiği” (Popper, 2010,s.46) anlayışı vardır. Buna karşılıksa Popper, “bizlerin (hemen hemen) her zaman yanılabilceğimizi, bu nedenle de, klasik ‘bilgi’ anlamında aslında hiç ya da çok az şey bildiğimizi savlayan, yanılabilirlik veya hata yapabilirlik öğretisiyle, ‘doğru hiçbir şey’ bilmiyor olduğumuzu ileri süren Sokratesçi yaklaşımın” (s.47) birbiriyle çok yakın düşünceler olduğunu ve bilgiye dair tutumumuzda bu yaklaşımların benimsenmesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Burada Popper, Sokrates’in yöntemine de vurgu yapmaktadır ve bu yöntem *eleştiridir*(ss.47-48). Çünkü ancak eleştiriyle ve sahip olduğumuz bilgilerin ne kadar da çok yanılabilceğinin farkında olarak bilgiye dair makul bir yaklaşım/tutum sergilemek mümkün görünmektedir.

Popper Sokrates’in bilgisizlik öğretisinin, modern doğa bilimlerinde de yerinin olup olmadığını sorgulanmasının önemli bir araştırma olduğunu söyler(Popper, 2010, s.48). Bu irdelemesi için de en güzel örneklerden birinin Newton-Einstein karşılaştırması olduğu görülmektedir. Newton mekaniğinin öne sürdüğü iddiaların “inanılmaz bir tamlıkla doğrulandığını” ve Newton’un kuramının şöyle değerlendirildiğini belirtir: “Öyle sanılıyordu ki bu, aslında gerçek bilgiydi; doğru, güvenilir ve yeterince temellendirilmiş bilgiydi. Bu konuda da hiç kimsenin şüphesi yoktu” (s. 49). Hatta bilgiye dair bu tarz bir yaklaşımın yakın zamana kadar bile etkili olduğunu (s. 51) dile getiren Popper, ancak Einstein ile bu yaklaşımın artık savunulabilir bir yaklaşım olmadığını tamamen ortaya

çıkıldığını belirtmektedir. Einstein'ın bir anlamda devrim yaratan kuramının sonucu şudur : “Klasik anlamdaki bilginin, güvenilir bilginin, kesinliğin olanaksız olduğu” (ss.51-52). Yani “doğruya erişmek, neredeyse olanaksızdır ve ulaşıp ulaşamadığımız konusunda hiçbir zaman emin olamayız. Sadece *tahmini bilgiyle yetinmek zorundayız*” (s. 51).

Dolayısıyla Popper'e göre “işte bu, en iyi sağlanmış doğabilimsel kuramların da klasik anlamdaki bilgi olarak yorumlanmasının olanaksız olduğunu gösteriyor. En iyi sınılanmış ve en iyi biçimde sağlanmış doğabilimsel kuramlarımız sonuçta birer tahmindir, başarılı varsayımlardır ve hep böyle kalmaya da mahkûmdurlar”(Popper, 2010, s. 52).

Popper Sokratesçi bilgisizlik savının ‘göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir yaklaşım’ olduğunu öne sürmektedir (Popper, 2010, s. 54). Newton'un kuramının klasik manada bilgi olarak değerlendirilmesi ve sonra da bu anlayışın Einstein ile birlikte yıkılmasının çok önemli bir sonucu şudur : “doğabilimler anlamındaki en iyi bilginin bile, klasik anlamda, yani genel dil kullanımındaki bilgi olmadığını artık biliyoruz. İşte bu da, bilgi kavramında gerçek bir devrimdir: Doğabilimlerdeki anlamıyla bilgi, *tahmini bilgidir*; cesur bir tahmindir” (ss.54-55). Böylece Popper Sokrates'in savunduğu bilgisizlik savının ne kadar da önemli olduğunun ortaya çıktığını ileri sürmektedir (s.54). Dolayısıyla, bilgilerimizin hem ne kadar çok yanılabilirliğinin farkında olmak hem de bu farkındalık sayesinde entelektüel bir alçakgönüllülük tutumu benimsemek önemlidir (Popper, 2010, s. 54). Bir başka deyişle, eğer bilgilerimizin sadece tahmini/varsayımsal olduğunu ve hataya da son derece yatkın olduğunun farkında olursak, bu aslında hiçbir fikrin nihai ya da dogmatik olarak kabul edilmemesi gerektiğini, çünkü tıpkı Newton örneğinde gördüğümüz gibi, en doğru varsaydığımız bilgilerimizin, kuramlarımızın da bir gün yanlış çıkabileceğini düşündüğümüz zaman bilgiye dair makul, isabetli bir yaklaşım gerçekleştirebiliriz. Bu da dogmatikliği dışarıda bırakıp, yanılabilirliğimizin farkında olarak *eleştirel tutum* vasıtasıyla yapılabilir.

b. Bilgilerimizin yanılabilirliğini kabul etmenin, zorunlu olarak bizi şüphecilığe götüreceği (veya göreliliğe yol açacağı) iddiası Popper için pek de makul görünmemektedir.

Popper'in de belirttiği üzere, doğruluğun sahibi olmasak da biz onun arayıcılarıyız (1979, s.47). Bir başka deyişle, bizim tutarlı, eleştirel, makul bir şekilde gerçekleştirmeye çalıştığımız bilgiye dair tutumumuzda doğruluk, 'düzenleyici bir ilke' vazifesi görmektedir(Popper, 1960a, s. 184). Dahası hata yapıyor olmamız ve yanılabilirliğimiz, aynı zamanda "yakalayamadığımız bir standardın: *nesnel doğruluk* düşüncesinin" (Popper, 1972, s. 16) olmasını içerir.

Dolayısıyla, bilgimizin yanılabilir olması veya beşer olarak hataya yatkın olmamız, bilgiye dair tutumumuzda zorunlu bir şüpheciliği gerektirmemektedir. Bu yalnızca, "her zaman yanılabiliriz, her zaman doğruya varmayı başaramayabileceğimiz, doğruluğu ararken yarı yolda kalabileceğimiz anlamına gelir, kesinliğe varmanın bizim harcamız olmadığını gösterir, hepimizin yanılabilir olduğumuzu gösterir" (Popper, 2008, s. 538). Ayrıca, bilgilerimizi kesin bilgi olarak niteleyemesek de iddialarımızı akli eleştirmelerden geçirmek suretiyle onları daha makul ve isabetli bir hale getirmek mümkündür (Popper, 2010, s. 97).

3.2. Modern Bilginin *Otoritesiz Bilgi* Özelliği

Bu kısımda Karl Popper'in bilgi anlayışında yine çok önemli ve merkezi bir yeri bulunan otoritesiz bilgi anlayışı düşüncesi serimlenecektir. Popper'in otorite ile kastettiği yanılabilir olmayan (Popper, 1966, s. 373), nihai, yanılmaz/sarsılmaz yetkinliktir ve bu tarz otoriteci bir anlayışa karşılık, otoritesiz bilgiyi savunmaktadır.

Bir önceki kısımda, bilginin yanılabilirliğine dair, Popper'in görüşleri dile getirilmeye çalışıldı. Bu yaklaşımla bağlantılı olarak, şimdiyse Popper'in otoritesiz bilgi yaklaşımını irdelenmeye çalışılacaktır.

Bilginin yanılabilirliğine dair savlarında da görüldüğü üzere, Popper, hiçbir şeyi zaten kesin olarak bilmediğimiz ve bilemeyeceğimiz için, sarsılmaz ve nihai manada bir otoriteden söz etmenin mümkün olmadığını belirtir (Popper, 1972, s. vii). Bu düşüncesini dile getirmek için İngiliz ve Kıta felsefeleri okulları arasındaki tartışmaya değinmeyi önemli bulur (s. 4). Bu tartışmada İngiliz Deneyciliği/Ampirizmi tüm bilgimizin nihai

kaynağı olarak gözlemi/deneyimi öne sürerken, Kıta felsefesi ise bilgimizin nihai kaynağı olarak akli öncelemektedir. Yani tercihleri farklı da olsa her iki yaklaşımın da kendisine otoriteci bir bilgi anlayışı benimsediği görülmektedir.

Popper'e göre her iki felsefi akım farklı gözükse de aslında benzerlikleri daha fazla olmakla birlikte ve her ikisi de otoriteci yaklaşımlarında hatalıdır (Popper, 1972, s. 4). Çünkü bilgi faaliyetinde/ediminde “gerek gözlemin/tecrübenin gerek aklın her birinin oynadığı önemli bir rol olmakla birlikte, bu görev veya rol, onların klasik savunucularının onlara atfettiği rollerden farklıdır”(s. 4). Dolayısıyla da ne gözlem ne de akıl, bu manada(savunucularının atfettiği nihai otorite manasında) bir *bilgi kaynağı* değildir.

Rönesans döneminde başlayan özgürlük akımının bilgi felsefesindeki yansıması, “insanın doğruyu betimleyip, bilgiyi elde edebileceğine” dair iyimser bir görüş doğurmuştur (Popper, 1972, s. 5). Bilginin imkânıyla alakalı olarak bu ortaya çıkan iyimser yaklaşımın temelinde doğrunun kendini açığa vurduğu, açık olduğu(manifest) düşüncesi bulunmaktadır (Popper, 1972, s. 5). Doğru belki örtülü ya da örtük olabilir ama bizim tarafımızdan açığa çıkarılabilir düşüncesi vardır (s. 5). Dolayısıyla, yalın doğruluğu görme ve onu yanlıştan ayırıp doğru olduğunu bilme gücüne sahip olduğumuz anlayışı söz konusudur.

Modern bilim ve teknolojinin doğuşunun etkilendiği yaklaşıma göre -ki farklı akımlara mensup olan önderleri Bacon ve Descartes'tir- ‘doğruluğa dair sorunlarımızda otoriteye başvurmamıza gerek olmadığını, çünkü her insanın doğruluğun kaynağını kendisinde taşıdığı’ öne sürmüşlerdir. Bacon bunun duyum-algısı gücünde yattığını; Descartes ise aklın gücünde olduğunu belirtmiştir (ss.5-6).

Burada önemli görünen husus, her iki akım da otoriter yaklaşımları reddetme iddiasında bulunurken, aslında kendileri de ortaya otoriter bir tutum koymaktadır. Doğruluk kendini açığa vurur(manifest) düşüncesinden hareketle, ‘bize düşen tek şey onu yalın haliyle elde etmek ya da eğer örtülüyse de onu açığa çıkarmaktır, bu yapıldıktan sonra başka bir şey yapmaya gerek yoktur’ yaklaşımı vardır (s.7). Böylece doğruluk kendini açığa vurur düşüncesi; bilginin açıklanmasından ziyade hataların, yanlışların

açıklanması gerektiğini öne sürer: “Öyle ya, doğru açığa çıktıysa yanlışta nasıl olur da düşebiliriz?” (s. 7).

Oysa Popper’e göre, “doğruya varabilmek çoğunlukla çok zordur ve bulunabilse bile kolayca tekrar kaybedilebilir” (s. 8). Ayrıca her iki yaklaşım da önemli sorunlara yol açmıştır; hem doğruluğun açık olduğuna dair eleştiri getirenlere fanatik bir karşı tutum gelişmiş, hem de doğruluk kendini her zaman açığa vurmadığı için, onu yorumlayıp onaylayacak otoritelere ihtiyaç düşüncesini doğurmuştur (ss. 8-9).

Ayrıca Popper’e göre, ne Bacon ne de Descartes kendi bilgi felsefelerini otoriter bir yaklaşımdan çıkarmayı başaramamıştır (Popper, 1972, s.15). Yapabildikleri sadece “bir otoritenin diğeriyle yer değiştirmesi” (s.15) olmuştur. Duyumlara ya da akla dayanan nihai, otoriter bir yaklaşım yerine, eleştirel tutuma başvuru bir yaklaşım çok daha makul ve isabetli bir tercih olabilirdi (ss. 15-16). Bunu yapmayı otoriter bir zemin arayarak aslında bizlerin beşer olduğu, yanılabilir olduğumuz, her zaman doğruyu arasak da ona her zaman ulaşamayacağımız göz ardı edilmiştir.

Bu noktada Popper, Kartezyenci şüphe ile Sokratesçi şüphe arasındaki farka dikkatimizi çekmektedir (s. 16). Kartezyenci şüphecilik, sonunda, *mutlak kesinbilgiye* ulaştığı iddiasını seslendirirken, Sokratesçi şüphe ise bizim aslında bilginin sınırlı olduğunu ve bu sınırlılığımızın ne kadar çok farkında olursak o kadar daha fazla hikmete yaklaşabileceğimizin altını çizmektedir (s. 16).

Bu bağlamda vurgulanması gereken nokta, temsil ettikleri akımların öncüleri olarak gerek Bacon’un gerekse de Descartes’in yanılabilir olmayan, sarsılmaz/yetkin bir otoriteye başvurma düşüncelerinin arkasında, bilgi kaynağı ne kadar saf ve hatasız olursa bilginin doğruluğu da aynı şekilde hatasız olur yaklaşımının olduğunu görebilmek (s. 15).

Oysa Popper, bilgilerimizin kaynağının ne olduğuna dair soruların pek de doyurucu sorular olmadığını belirtir (Popper, 2010, s. 58). Çünkü “bunu *nereden* biliyorsun? İddianı hangi *kaynağa* dayandırıyorsun?” tarzındaki soruların “insansal bilgi konusunda bir otoriteyi şart koşuyor olmasıdır” (s. 58). Bir başka deyişle, iddialarımızın geçerliliği bir anlamda onları otoriter/yetkin bir bilgi kaynağına dayandırmamıza bağlı olmuştur.

(s. 58). Oysa Popper, ‘bilgimizin kaynakları’ ve ‘nihai kaynaklar’ sorularının reddedilmesi gerektiğini söylemektedir (Popper, 1960b, s. 47). Çünkü iddialarımızın kaynağı ya da kökeni sorununun, iddialarımızın geçerliliği ile karıştırılmaması gerekmektedir (Popper, 2010, s. 61).

Popper, bilgiye dair ‘otoriter/yetkin kaynakların ne olduğu’ tarzındaki klasik soru ile Platon’un kendi siyaset ve devlet felsefesindeki bir sorunun benzediğini ileri sürmektedir (s. 59). Bu soru, Platon’un ‘Kim yönetecek?’ sorusudur (s. 59). Bu soruya verilen klasik yanıtlarsa ‘En iyiler’ veya ‘En bilgeler’ tarzındadır (s. 59). Popper bu sorunun tıpkı “bilgimizde en nihai, en yetkin kaynak acaba hangisidir, duyum algıları mı yoksa akıl mı?” biçimindeki soruyla benzerlik taşıdığını belirtmektedir (s. 59). Bu noktada Popper tıpkı Platon’da devleti kimin yöneteceği sorusunun hatalı olarak formüle edilmesi gibi, bilginin en nihai kaynağı ne olabilir sorusunun da makul/isabetli bir şekilde sorulmadığı ve hatalı formüle edildiğini ileri sürmektedir (s. 59). Popper, “bilginin en iyi ve en güvenilir kaynakları –bizleri yanlış yola saptırmayan ve kuşku duyduğumuzda son merci olarak başvurabileceğimiz kaynaklar nelerdir?” (s. 60) şeklindeki sorunun bilgiye dair tutumumuzda pek de makul bir yaklaşım olmadığını altını çizmektedir. Çünkü bizleri asla yanılgıya düşürmeyecek, hatadan uzak ve tam manasıyla ideal bilgi kaynakları mevcut değildir (s. 60).

Ayrıca Popper, bilgisel ilgi taşıyan (epistemic concern) bir araştırmacının bilginin kaynağından ziyade *öne sürülen görüşün test edilmesiyle, sınanmasıyla* ilgileneceğini belirtmektedir; yani normal olan tutum, öne sürülen bir düşünce hakkında kuşkuya kapıldığımızda onun kaynaklarını sormaktansa onu sınamaktır (Popper, 1960b, s. 49). Dahası, bilgilerin tamamını da nihai kaynaklarına taşımak pek mümkün görünmemektir ve bizi sonsuz geri gidişe götürür (s. 48).

Popper bilgiye dair tutarlı ve isabetli bir yaklaşımı sağlayabilecek sorunun, yanılgılarımızı yakalayabilecek/ortaya çıkarabilecek ve onları olabildiğince ortadan kaldıracabilecek bir yol var mıdır (Popper, 2010, s. 60) şeklinde formüle edilmesinin daha isabetli bir tutum ortaya koyacağını ileri sürmektedir. Bir başka deyişle, bu konudaki yaklaşımımızı böyle bir soruyla başlattığımız takdirde, bir anlamda bilginin beşeri/zannî

bilgi olduğunu, her zaman hata yapabilmeye açık olduğumuzu ve hatalarımızdan/yanlışlarımızdan öğrenebileceğimizi de böylece ileri sürebilme imkânı bulunabilir.

‘Bilgimizin kaynağı sorusu’ otoriter bir cevap bekleyen ve bilginin meşruiyetinin köken ile yani soyağacı ile sağlanabileceğini ileri süren bir sorudur (Popper, 2010, s. 60). Diğer bir deyişle, bilgimizin kökenini bilirsek onun meşruiyeti hakkında da böylece tespitler yapabiliriz düşüncesini ortaya koyan bir sorudur (ss. 60-61). Hâlbuki burada Popper’in de haklı olarak belirttiği gibi, bilginin kökeni sorusu ile *bilginin geçerliliği, doğruluğu* sorusu karıştırılmamalıdır (s. 61). Ayrıca, Popper bilginin kökenine ilişkin otoriter bir anlayışla yanlış formüle edilmiş olan soruyu, yanlışlarımızı nasıl bulabiliriz şeklinde yeniden formüle ederek bilgiye dair bozulmamış ya da arı/tahrif edilmemiş kaynakların olmadığını da ileri sürmüş olmaktadır (s. 61). Yani, “bilginin otoriter kaynakları yoktur ve hiçbir kaynak güvenilir değildir” (Popper, 1972, s. 134).

Peki, Popper’in formüle ettiği şekliyle sorumuza, yani yanlışlarımızı bulmayı ve ortadan kaldırmayı gerçekleştirmek nasıl mümkün olabilir sorusuna Popper, bilgilerimizi tahminlerimizi kuramlarımızı *eleştirerek* ve onlara dair çözüm denemeleri girişimleri sayesinde olabileceğini belirtir (2010, s. 61). *Eleştirel tutum* görüldüğü üzere Popper’in felsefesinde, bilgiye yaklaşımında çok önemli ve merkezi bir yer tutmaktadır. Bu aslında Popper’in bilim felsefesine yaptığı kıymetli katkılardan olan ‘eleştirel akılcılık’ düşüncesiyle de ilgilidir (s. 61). Bu felsefi yaklaşım, Descartes’in ortaya attığı klasik manadaki *akılcılık* ile karıştırılmamalıdır (Irzık, 2008, s. 58).

Popper’in, yukarıda da değinilen, ‘İddianı nereden biliyorsun, iddianın kaynağı ne?’ sorusuna verdiği cevap kendisinin bilgi anlayışıyla tutarlı görünmektedir:

Ben, bir şey bildiğimi söylemiyorum ki: Ortaya attığım iddia yalnızca bir tahmin, bir varsayımdır. Kaldı ki tahminimi dayandırmış olabileceğim kaynak ya da kaynaklarla da uğraşmaya da zaten değmez: Olası birçok kaynak olabilir; hangisinin doğru olabileceği konusunda da hiçbir fikrim yok. Başlangıç noktasının ya da kökenin, bu doğruyla hiçbir ilgisi yok. Fakat tahmin yürüterek çözmeye çalıştığım sorunla ilgileniyorsan, bana büyük bir katkıda bulunabilirsin: Tahminimi, elinden geldiğince en katı

biçimde eleştirmeye çalış! ...[B]en de, seninle birlikte, iddiamı çürütmeye hazır olacağım (2010, s. 63).

Yani bir başka deyişle, bilgilerimizin tahmini özelliğinin, varsayımsal karakterinin farkında olarak ve bilginin kaynağı sorusunu değil de *bilgimizin geçerliliği üzerine olan eleştirel tutumlar ortaya koyabilirsek* eğer, işte o zaman bilgiye dair yaklaşımımızın isabetli bir tutum sergileyebileceğini ileri sürmek mümkün görünmektedir.

Popper'in otoritesiz bilgi anlayışının bilgi felsefesindeki sonuçlarına (1960b, s. 54) bakacak olursak eğer:

-Bilginin nihai kaynakları yoktur. Her kaynağa, her öneriye kapı açıktır; ama aynı zamanda onlar da eleştirel incelemeye açık oldukları sürece.

-Kaynaklara yönelik sorulardan ziyade, isabetli bir yaklaşımı bize sunabilecek olan, öne sürülen iddianın/savın geçerli olup olmadığının eleştirel bir incelemeye tabi tutulmasıdır.

-Ne gözlemler ne de akıl nihai bir otorite, yetkinlik taşımazlar. Kuramlarımızın kaynaklarından olsalar da yine de bizi yanıltabilir veya yanlış yönlendirebilirler.

-Bir problemin çözümüne dair getirdiğimiz her çözüm, başka çözümlerin oluşmasına neden olur. Dünya ile ilgili ne kadar çok şey öğrenmeye çalışırsak, ne kadar da az bildiğimizin farkında varırız. Denilebilir ki, bilginiz sadece sınırlı olabilirken, bilgisizliğimizin sınırsız olduğunun farkındalığı bilgiye dair tutumumuzda önem arz etmektedir.

O halde Popper'e göre bilginizin nihai kaynakları fikrinden vazgeçip, tüm beşer bilginizin bize dair olduğunu, beşeri olduğunu kabul etmeliyiz, yani hatalarımızla, önyargılarımızla, düşlerimizle, umutlarımızla karışmıştır(Popper, 1960b, s. 57). Ayrıca, bizim ulaşabileceğimizin ötesinde olsa da doğruyu arama çabamızdan vazgeçmemeliyiz (s. 57):

Her ne kadar bilinmezlik içerisinde yol kat etmiş olsak da, bilgi alanımızın tümünde, eleştiriden daha üstün hiçbir otoritenin olmadığı bilincine varırsak, dogmacılık tehlikesine düşmeden, doğrunun ve doğruluk düşüncesinin, aslında insan yetkesinin ötesinde olduğu savına sınırsız sarılabiliriz; hatta sarılmamız da. Çünkü bu olmazsa, bilimsel araştırmanın

nesnel ölçütleri, çözüm girişimlerinde eleştiri, bilinmeyene dokunma[grope-aramaya çalışma] ve bilgiye ulaşma da olmaz (Popper, 2010, s. 65).

Bu kısımda Popper'in otoritesiz bilgi anlayışı dile getirilmeye çalışıldı. Görüldüğü üzere, bilginin kaynaklarına dair sorunun bilginin geçerliliği, doğruluğu ile ilgili soruyla karıştırılmaması gerekmektedir. Yani Popper'in de belirttiği gibi bu iki soru birbirine eşit değildir ve yanılmaz/otoriter kaynaklarımız da yoktur.

Öne sürülen bir yargı karşısında alınması gereken tavrın, o yargının eleştirel sınamalara tabi tutulması olarak görünmektedir. Ayrıca, otoriter yaklaşımın bir başka sıkıntısı da eleştirel tutuma pek de müsaade etmeyerek bilginin o dinamik yapısını gözden kaçırmaması ve adeta bilgiyi dondurmasıdır. Çünkü otoriter bir anlayışla bilgiye yaklaşılması, nihai açıklamanın yapıldığının düşünülmesi, bir o kadar da bilgiden eleştiri faaliyetini uzak tutarak, adeta dogmatizme kapı açmaktadır. Ortaya da statik, dondurulmuş bir bilgi anlayışı çıkarmaktadır. Böyle bir yaklaşım ne Popper'in dediği gibi bilgiye dair isabetli bir tutum olabilir, ne de ortaya beşeri bilgimize dair makul bir kavrayış getirebilir.

3.3. Bilgide Kesinliğin Bulunmayışı

Karl Popper'e göre "kesin bilgi yoktur... Var olan her şey tahmin bilgisidir" (2011, s. 113). Popper, "İngilizce ve Almancada 'bilgi' sözcüğü *kesin* bilgi anlamına gelir. Böyle bir şeyse yoktur. En iyi şartlarda elimizdeki, tahmin bilgisidir: Edinebileceğimiz tek şey de budur. En sağlam bilgimiz, diğerlerinden kat kat üstün olan bilgimiz, bilimin bilgisidir; yine de bilimsel bilgi bile sadece tahmin bilgisidir" derken kesinlik anlayışının hatalı olduğunu belirtmektedir. Çünkü kesin bilgi 'boş bir laftır'(Popper, 2011, s. 93).

Popper'e göre "bilim doğruluk arayışıdır. Ama doğruluk *kesin* doğruluk değildir" (s. 93).

Popper, bilgilerimizin yanılabilirliği düşüncesinin felsefeci Xenophanes'in ortaya koyduğunu belirtir (2010, s.207) . Xenophanes kendi ortaya koyduğu düşüncelerin 'bir

tahminden öteye gitmediğini'(s. 209) özeleştirel ve alçakgönüllü bir şekilde dile getirirken, bu yaklaşımın tüm bilgilerimiz, kuramlarımız için de benimsenmesi gereken bir tavır olduğunu ileri sürmektedir (Popper, 1998). Xenophanes'in bu düşüncesini en iyi şu dizelerin dile getirdiği açıktır:

Ulaşamadı hiç kimse, tanrılar ve sözünü ettiğim
Tüm şeyler hakkındaki kesin doğruya, ulaşamaz da.
Açıklayabilse de biri, bu kusursuz doğruyu,
Asla bilemeyecektir: her şey sanılarla dokunmuştur (Popper, 2010, s.52).

Burada Popper, sadece bilgilerimizin yanılabilirliğinin değil; ayrıca söylenen “bir şeyin doğru olabileceğini, ama ne kendisinin ne de başkasının, bunun doğru olduğunu asla *bilemeyeceğini*” (Popper, 2010, s. 210) ifade eder. Burada Xenophanes'in bilgiye dair ‘nesnel doğruluk’ ile ‘öznel kesinlik’ arasında yaptığı ayrımın önem arz ettiğine Popper dikkat çeker. Peki, “Bu düşüncenin ortaya çıkardığı sonuç nedir?” diye sorulursa, gerçek olan, doğruluğu açıklayabilsek de hiçbir zaman ondan *emin* olmamız mümkün görünmemektedir (s. 210). Çünkü “bizler hiçbir zaman ya da neredeyse hiç hata yapmamış olabileceğimiz konusunda tamamen emin olamayız” (s. 210). Bu ayrımın bize gösterdiği hakikat şudur ki: ‘doğrunun, kesinlikle ya da kesin bilgiyle karıştırılmaması gerekir’ (s. 211). Diğer bir ifadeyle, bilim doğruluğun arayışıdır ama kesinliğin arayışı değildir (Popper, 1999, s. 38). Zaten ilim insanının özelliği de kesinliklerin peşinde koşmaktan ziyade, yorulmak bilmeden eleştirel tutumuyla doğruluğun arayıcısı olmasıdır.

Sonuç olarak, Popper'in özgün yaklaşımıyla fark ettiğimiz gibi, yüzyıllardır epistemoloji alanında elde edilmesi gereken bir ideal olarak sunulan mutlak olarak kesin bilginin boş bir hayal olduğu görülmüştür (Popper, 2002, s. 280).

3.4. Bilginin *Eleştirilebilirliği*

Bu kısımda, Popper'in bilgi ve eleştirel tutum ile bilginin eleştirilebilirliğinin Popper'in öne sürdüğü Üç Dünya kuramı arasındaki ilişkiye dair özgün konumu ve önemli katkıları gösterilecektir. İlk olarak öznel ve nesnel bilgi arasındaki Popper'in ayrımına vurgu yapılmış ve daha sonra ise Popper'in Üç Dünya kuramıyla ilişkisi ortaya konulacaktır. Son kısımda ise dil, eleştiri ve nesnel bilgi arasındaki ilişkiye dair Popper'in katkısı incelenecektir.

Popper, ilk olarak, geleneksel/klasik bilgi felsefesinin şimdiye kadar bilgi ve düşünceye dair, 'Ben biliyorum', 'Ben düşünüyorum' örneklerinde de olduğu gibi hep öznel bilgi alanında çalıştığını dile getirir (Popper, 1979, s. 108). Oysa bu yaklaşım Popper'e göre bilimsel bilgi ile ilgisizdir, çünkü bilimsel bilgi olarak anladığımız, salt 'Ben biliyorum' tarzındaki bilmeyele aynı değildir (s. 108). Popper, bu önemli farkı belirtmek için, öznel bilgi-nesnel bilgi ayrımını ortaya koyarken, bilgi felsefesi anlayışlarında etki uyandırmış olan, kendi Üç Dünya kuramını ileri sürmüştür.

Karl Popper, Üç Dünya Kuramını ortaya koyarken onlara dair şu özellikleri dile getirmiştir (1979, s. 106):

- Dünya 1, fiziksel nesnelere veya fiziksel durumların dünyası,
- Dünya 2, bilinç durumlarının ya da zihinsel/mental durumların dünyası
- Dünya 3 ise düşüncenin nesnel içeriklerinin dünyası, özellikle de bilimsel düşünceler ve sanat eserleri gibi.

Dolayısıyla, klasik bilgi felsefesi şimdiye kadar bilgiyi hep 'ben biliyorum' olarak aldığı için, Dünya 2'de yani öznel bilgi alanında kalmıştır. Oysa Popper'e göre bilimsel bilgi, Dünya 3'e, yani "nesnel kuramların, nesnel savların, nesnel sorunların dünyası"na aittir (s. 108).

Bu anlamda Popper kendisini, öznel bilgi alanında kalan "inanç filozofları"ndan ayırır (s. 107). Çünkü bilgiye dair olan yaklaşımımızda, inancın değil, eleştirel tercihin önemli olduğunun altını çizer (s. 107). Buradan, Popper'in öznel bilgiyi reddettiği veya

inkâr ettiği gibi bir düşünce çıkarmanın pek de isabetli bir tutum olmayacağı düşünülmektedir.

Popper'in burada önemle altını çizdiği şey, bilgilerimizi bir *dil* aracılığıyla formüle etmek, onları eleştirel tutumumuzun gerçekleştirilebileceği düzeye getirmek, öznel bilgi ile değil nesnel bilgiyle mümkündür. Çünkü öznel bilgi, *öznel düşünce süreçleri* ile ilgiliyken, nesnel bilgi *nesnel düşünce içerikleri* ile ilgilidir (s. 109). Bu yüzden, “nesnel anlamdaki bilgimiz, birinin bilme yargısından, birinin inancından ya da onamasından, etkide bulunma eğiliminden bağımsızdır. Nesnel manadaki bilgi bir bilenin olmadığı bilgidir: bilen bir öznenin olmadığı bir bilgidir” (s. 109).

Bu kesinlikle önemli ve çok özgün bir yaklaşımdır ve Popper'in bilgi felsefesine yaptığı muazzam katkılardan biridir. Burada Popper, bilen bir öznenin yokluğundan bahsederken, özneleri dışlamayı kastetmiyor görünmektedir. Daha ziyade, bilgimizin o öznelerin bilmesinden, inancından bağımsız olduğunu vurgulamaktadır (Notturmo, 2003, s. 28).

Bu yaklaşımın, Popper'in, nesnel anlamdaki bilginin, düşüncenin *nesnel içeriklerinin*, *öznel düşünce süreçlerinden* farklı olduğuna dair yaklaşımıyla da tutarlılık içinde olduğunu belirtmek mümkündür.

Öznel bilgi, yani düşünce süreçlerine dair olan bilgi ile nesnel bilgi, yani düşünce içeriklerine dair olan bilgi arasında böylesine önemli bir ayrım gözetmesi, Popper'in bilgiye olan yaklaşımına ve tutumuna kıymetli bir özgünlük kazandırdığı söylenebilir.

Öznel bilgi bir anlamda düşünce süreçleri ile ilgiliyken (psikolojik süreçler buna örnek olabilir), nesnel bilgi ise düşünce içeriklerine dair mantıksal ilişkiler ile ilgilidir (Popper, 1974, s. 144):

Bir insanın düşünce süreçleri ne diğer bir insanın düşünce süreçleriyle çelişir, ne de kendisinin başka bir zamandaki düşünce süreçleriyle. Oysa düşüncelerinin 'içerikleri'... elbette ki başka bir insanın düşüncelerinin içeriğiyle çelişebilir. Öte yandan içerikler... psikolojik ilişkilerle ayakta duramazlar. "İçerikler... anlamında düşünceler" ile "düşünce süreçleri anlamında düşünceler" tamamen ayrı "dünyalara" aittir (Popper, 2006, s. 261).

Popper, Dünya 3'ün kuramsal sistemlerimizi, sorunlarımızı ve problem durumlarımızı içerdiğini ve en önemlisi de eleştirel iddialarımızın/savlarımızın Dünya 3'e dâhil olduğunu belirtir (1979, s. 107). Bunlara dergilerin, kitapların, kütüphanelerin içerikleri (s. 107) örnek olarak verilebilir.

Nesnel bir Dünya 3 iddiasına karşı çıkanlar, Popper'in Dünya 3 öğeleri olarak iddia ettiği sorunların, kuramların ve savların, aslında "öznel zihinsel durumların sembolik ya da dilsel ifadeleri" ve ayrıca *iletişim* araçları olduğunu öne sürmüşlerdir (s. 107). Bu iddiaya karşılık Popper, Dünya 3'ün varlığına dair bizlere iki düşünce deneyi sunmaktadır:

- i. Düşünelim ki tüm makinelerimiz ile aletlerimiz imha edildi ve ayrıca onlara dair ve onları nasıl kullanacağımıza dair tüm öznel bilgimiz ve öznel öğrenmelerimiz de yok edildi. Ama *kütüphaneler ve onlardan öğrenme yeteneğimiz hayatta kalmıştır/mevcuttur*. Açıkça bu durumda, dünyamızı tekrar idame ettirme imkânımız mevcuttur.
- ii. Yukarıdaki örnekteki gibi, yine bütün makinelerimiz ve aletlerimiz imha edildi ve yine onlara dair öznel bilgimiz ve onları nasıl kullanacağımıza dair öznel öğrenmelerimiz de. Ancak bu sefer, *bütün kütüphaneler de yok edildi*, böylece kitaplardan bir şey öğrenme kapasitemiz de işe yaramaz hale gelmiştir (Popper, 1979, ss. 107-108).

Popper, bu iki düşünce deneyinin yeterince düşünülmesi durumunda, Dünya 3'ün öneminin, özelliğinin daha net bir biçimde kavranabileceğini belirtmektedir (Popper, 1979, s. 108). Yani Dünya 3 sadece sembolik bir iletişim aracı değildir ve onu Dünya 2'ye indirgemek mümkün değildir. Zaten Popper'in de belirttiği gibi, ilk düşünce deneyinden sonra insanlığın tekrar eski düzeniyle ayağa kalkması, medeniyetini inşa etmesi mümkün görünmekteyken, ikinci düşünce deneyinde ise insanlığın şimdiki seviyesine gelebilmesi çok uzun dönemler alabilir (s. 108).

Dolayısıyla, Popper'in yerinde yaptığı, öznel ve nesnel bilgi ayrımıyla da görüldüğü üzere, klasik/geleneksel bilgi felsefesi öznel bilgi üzerinde, dünya 2 üzerinde yoğunlaştığı için bilimsel bilginin araştırılmasında/irdelenmesinde ilgisiz/konu dışı (irrelevant) kalmaktadır (s. 111).

Böylece Popper, bilgi felsefesinde isabetli bir yaklaşım ortaya koyabilmek için bilimsel sorunlar ve sorun durumları, bilimsel varsayımlar/kestirimler, bilimsel tartışmalar, eleştirel savlar ve dolayısıyla bilimsel dergiler, kitaplar (s.111) gibi öğelerin, yani Dünya 3 öğelerinin -düşüncelerin nesnel içeriklerinin-dikkate alınmasının daha makul bir tutum olduğunun altını çizer. Dolayısıyla Popper'e göre, öznel bilgi felsefesinin irrelevant/konu dışı olduğunu ve nesnel bilgi felsefesinin bilgiye dair tutumumuzda önemli bir yeri bulunduğunu söyleyebilmek mümkündür (s.112).

Aynı zamanda Popper, buna bağlı olarak, "Dünya 3'ü çalışan, inceleme/araştırma yapan nesnel bilgi felsefesinin, öznel bilincimizin Dünya 2'si üzerine, özellikle de bilim adamlarının öznel düşünce süreçleri üzerine, muazzam bir ışık tutabileceğini, ama *tersinin doğru olmayacağını*" (s.112) öne sürmektedir. Yani nesnel düşünce içeriklerine dair bir inceleme/araştırma öznel düşünce süreçlerine dair de aydınlatıcı katkılar sağlayabilir.

Ayrıca bunlara bağlı olarak Popper'e göre:

- Dünya 3, "insanın doğal bir ürünüdür(Tıpkı bir örümceğin ağı gibi)".
- "Dünya 3 büyük oranda *özerktir*": "Bizim bir ürünümüz olmasına rağmen üzerimizde güçlü bir geri-bildirim etkisi vardır".
- Dünya 3 ile etkileşimimiz sayesinde nesnel bilgimiz ortaya çıkar(Popper, 1979, s.112).

Popper, Dünya 3 ile etkileşimimizin sonucunda nesnel bilgimizin ortaya çıkabilme imkânının "insan dilinin daha yüksek fonksiyonları/işlevleri" (s. 119) aracılığıyla mümkün olduğunu ileri sürer. Bu fonksiyonlar da 'betimleyici/tasvir edici işlev' ve 'eleştirme-tartışma (argumentative) işlev'lerdir (Popper, 1977, ss. 40-42).

İnsani diller, diğer canlıların kullandığı dilin daha alt seviyedeki işlevlerini de taşımaktadır, bunlar da *kendini ifade etme*(self-expression) ve *işaretleşme*dir (signalling) (Popper, 1979,s. 119). Popper'e göre insani dile özgü olan yüksek işlevler hemen hemen tüm filozofların gözünden kaçmıştır (s. 120). Bu durumun bir açıklaması olarak da daha alt düzeydeki işlevler, daha üst düzeydeki işlevlerle her zaman birlikte olduğundan, tüm dilsel özelliklerin bir *açıklama* ya da bir *iletişim* olarak daha alt seviyedeki işlevlerle açıklanabilmesinin mümkünlüğü verilebilir (s. 120).

Burada Popper'in altını dikkatle çizdiği iki husus şudur:

- Betimleyici bir dilimiz olmadan eleştirel tartışma imkânı yoktur. Çünkü ancak betimleyici dilimiz vasıtasıyla bilgilerimizin, kuramlarımızın, düşüncelerimizin nesnel içeriklerinden bahsedip, bir anlamda Dünya 3 ile iletişimimizi kurabiliriz.
- İnsanlığımızı ve aklımızı, dilimizin bu daha yüksek işlevlerine borçluyuz. Çünkü akıl yürütmemizin gücü, eleştirel iddiaların/savların gücüdür (Popper, 1979, s. 120).

Popper'e göre bu son nokta, dilimizdeki işlevlerin alt seviyedeki özelliklerine odaklanmış kuramların bir anlamda boş oluşlarını göstermektedir (s.121). Başka bir deyişle, dilimizin betimleyici ve eleştirel işlevlerinin, mantıkla da son derece yakından ilgili olduğu göz önüne alındığında, bu kuramların boş oluşlarının ne demek olduğunu anlayabilmek daha kolay olduğu görülmektedir. Çünkü ancak eleştirel tutumla bilgiye dair isabetli ve tutarlı bir yaklaşım getirebileceğimiz düşünüldüğünde, dilimizin eleştirme-tartışma işlevi sayesinde bunu mümkün kılmak olanaklı olabilir (Popper, 1979, s. 121).

Popper'in bu anlamda bilgi felsefesine nasıl da önemli bir katkı sağladığını görebilmek önemlidir. Popper, düşüncelerin nesnel içerikleriyle, Dünya 3 ile insanlığın en büyük başarılarından olan dili - daha çok da betimleyici ve eleştirel işlevler gibi yüksek işlevler içeren dili- çok tutarlı, makul ve isabetli bir yaklaşımla ilişkilendirmektedir. Eleştirel tutumu, en önemli eleştiri aracımız olan mantığı, merkeze alarak, "ancak bir dil ile birlikte eleştirel savın ve nesnel bilginin mümkün olabileceğini" (Popper, 1979, s. 122) belirterek Popper bilgi anlayışımıza çok önemli bir katkı yapmıştır.

Dahası, Popper'e göre klasik/geleneksel bilgi felsefesi, dünya 2 ile ilgilenerken (Popper, 1979, s.122) çok derin ve önemli bir hata yapmıştır. Düşüncelerimizin nesnel içeriklerine dair olan nesnel bilgimizi göz ardı edip (veya gözden kaçırıp), bir inanç türü olarak gördüğü bilgi üzerine kendisini yerleştirmiştir (s. 122). Bunun bir sonucu olarak da ne dilimizin yüksek işlevlerinin önemi fark edebilmiş ne de eleştirel tutumun bilgi felsefesindeki kritik rolünü yakalayabilmiştir.

Değinilmeyi hak eden bir başka husus da Popper'in, Dünya 3'e dair araştırmalar yapmanın Dünya 2 üzerine de katkılar sağlayabileceği düşüncesidir (s. 112). Bu yaklaşımı,

dördüncü bölümde değineceğimiz psikolojizm ve sosyolojizm üzerine olan Popper'in eleştirileriyle ilişkilendirmek mümkün görünmektedir. Bu konuda Popper(1979, s. 114) görüşlerini şöyle belirtir:

- Bir kuram oluştururken, bu kuramın nesnel içeriği ile bu kuramı oluşturan kişisel(veya psikolojik) özelliklerin ayrımının farkında olmak gerekir.
- Bu kuramın nesnel içeriğini çalışmanın, o kuramın oluşum aşamalarını çalışmaktan önemli olduğunu idrak etmeliyiz.
- Kuramımızın nesnel içeriğini çalışarak, kuramımızı ortaya çıkaran psikolojik, sosyolojik öğeler hakkında –sadece onları çalışarak elde edilebilecek olandan bile- daha fazla şey öğrenebiliriz.

Bu anlamda, Popper'in bilgiye olan tutumunu, “Dünya 3” yaklaşımı ya da “nesnel” yaklaşım olarak nitelendirmek mümkün iken; ‘psikolojik’ ya da ‘sosyolojik’ yaklaşımları ise “Dünya 2” veya “öznel” yaklaşımlar olarak nitelendirmek mümkündür (Popper, 1979, s. 114). Bunu gerçekleştirmeye çalışırken de, gerek düşüncelerin veya kuramların nesnel içeriklerine dair eleştirel yaklaşımımızda, gerekse de onların ortaya koyduğu sorunlara karşı getirmeye çalıştığımız çözüm önerilerimizde “eleştiriye, eleştirel tartışmaya ve eleştirel irdelemeye” (Popper, 1973, s. 84) önem ve dikkat vermemiz bize daha isabetli ve makul yaklaşımlar kazandırabilir.

4. POPPER'İN EPİSTEMOLOJİK OLMAYAN YAKLAŞIMLARI TENKİDİ

Bu bölümde, Karl Popper'in yaygın bilgi anlayışlarının içerisindeki iki önemli akıma, *Sosyolojizm* ve *Psikolojizm* akımlarına dair görüşleri, değerlendirmeleri ve tenkidi sırasıyla sunularak bu yaklaşımlara ilişkin Popper'in epistemik düşüncelerine dikkat çekerek kendisinin bilgiye yönelik özgün konumu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4.1. *Sosyolojizm* Yönelimine Popper'in Eleştirisi

Popper'in *sosyolojizm* ile ilgili görüşlerini daha çok 'bilimde nesnellik' ve 'bilimsel yöntemin sosyal boyutu' tartışmaları bağlamında ele aldığı görülmektedir.

'Sosyolojizm' ya da 'bilgi sosyolojisi' olarak da adlandırılan yaklaşım/akım ile Popper "bilimsel bilginin toplumsal belirleniminin bir kuramı" olarak öne sürülen öğretiyi anlamaktadır (Popper, 1945, s. 367). Buna göre sosyolojizmin genel olarak bu konuda öne sürdüğü düşünceleri özetleyecek olursak eğer:

- a. "Bilimsel düşünce ve özellikle de toplum ve siyaset konuları üzerine olan düşünce, bir boşluk içinde değil de toplumsal olarak belirlenmiş bir atmosfer içerisinde devam eder. (Bu düşünce) bilinçdışı ya da bilinçaltı öğeler tarafından büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu öğeler düşünürün içinde bulunduğu yeri, onun *toplumsal ortamını* şekillendirdiği için düşünürün gözünden kaçmakta, saklı kalmaktadır. Düşünürün toplumsal ortamı, ona sorgusuzca doğru ya da apaçık görünen tüm bir kuramlar ve kanılar sistemini belirler... Bundan dolayı o(düşünür) birtakım varsayımlara sahip olduğunun farkında dahi değildir." (Popper, 1945, s. 367) Bununla ilgili olarak, birçok toplumsal ortamın olduğu düşünüldüğünde de, sosyolojizm savunucuları tarafından "her bir toplumsal belirlenmiş farklı varsayımlar sistemi *topyekûn ideoloji* olarak adlandırılmaktadır." (s. 367).

Dolayısıyla burada betimlenen durumun üstesinden gelebilmek için sosyolojizm savunucuları, Popper'e göre, şu görüşü ileri sürmektedirler:

- b. “[T]oplumsal geleneklere çok az kök salmış ‘özgür ve dengeli’ bir entelijensiyanın/aydın grubunun topyekûn ideolojilerin tuzaklarından kaçınabileceklerini; hatta çeşitli topyekûn ideolojilere ve onların ortaya çıkmasına neden olan arkalarındaki dürtüleri/saikleri açığa vurabileceğini öne sürerler.” (s. 369)

Böylece bu düşüncenin savunucularına göre:

- c. [N]esnelliğin en yüksek derecesi, özgürce dengede olan bu entelijensiyanın çeşitli gizli ideolojileri ve onların bilinçaltındaki bağlarını analiz etmesiyle ulaşılabilir (s. 369).
- d. Dolayısıyla sosyolojizm anlayışına göre denilebilir ki “doğru bilgiye giden yol bilinçaltı varsayımları ortaya çıkarmaktır, bir çeşit psikoterapi, ya da başka türlü söyleyeceksek eğer, bir *sosyoterapidir*”. Yani ancak bu yöntemi uygulayan ve kendisini toplumsal ideolojiden arındırabilmiş/özgürleştirebilmiş olan kişi nesnel bilginin en yüksek düzeyine erişebilir (s. 369).

Yani sosyolojizm savunucularına göre nesnellik, ancak kendini soyutlamayla, bir çeşit içsel veya sosyal terapi (sağaltım) yöntemi yaparak mümkün olabilecektir. Oysa bu tarz bir yaklaşım ‘ben nesnel olacağım’ diye iddiada bulunan bir antropoloğun tutumu kadar isabetsiz bir yaklaşımdır (Popper, 2010, s. 84).

Bu bağlamda sosyolojizm yaklaşımının ileri sürdüğü düşünceler kısaca dile getirildi. Şimdi Popper’in sosyolojizme dair eleştirilerine yer verilecektir.

Öncelikle Karl Popper sosyolojizmin ileri sürdüğü yöntemlerin, akli tartışmanın esasına zarar verdiğini ve zorunlu olarak en nihayetinde akıl-karşıtlığına ve mistisizme varacağını belirtmektedir (Popper, 1945, s. 370). Ayrıca *nesnellik* için sadece bir grubun – entelijensiyanın- buna muktedir olduğu düşüncesi otoriteci bir yaklaşımı gerektirmektedir. Yani yetkin bir grubu bilginin olabilmesi için bir koşul haline getirmektedir. Bu konuyla

ilgili değerlendirmeler bu çalışmanın üçüncü bölümünde dile getirildiği için burada şunu ileri sürmek mümkündür: Bilimsel faaliyet dediğimiz aktivite veya buna bağlı olarak nesnellik, sadece bir gruba indirgenebilecek bir özellik olmaktan ziyade, herkesin ilmi görüşlerine ve eleştirilerine, eleştirel yaklaşımına açık bir özelliktir.

Yukarıda sosyolojizm savunucularının öne sürdüğü düşüncelere dair Popper'in eleştirilerini sistematik olarak sunmaya çalışırsak eğer:

- i. Sosyolojizmin gelenek içerisine çok az kök salmış olarak öne sürdüğü entelijensiya, tam da kendi toplumsal gruplarının bir betimlemesi değil midir? (Popper, 1945, s. 370). Ayrıca, “topyekün ideolojiler kuramını doğru varsaydığımızda, her topyekün ideolojinin kendi gruplarının önyargılardan bağımsız olduğu ve nesnelliğe sadece kendilerinin varabileceği düşüncesi” inançlarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır (s. 370). Diğer bir deyişle Popper, bu anlayışın kendi nesnelliğini göstermeye çalışmak için hep kurama bir düzeltici madde üreterek/koyarak kendilerinin farkında olmadan, bir aldatmaca/yanıltmaca yaptıklarını düşünmektedir (s. 371). Zaten bu husus da, bu akımın dile getirdiği bu anlayışı kendi üzerine uygulamakta ne kadar da yetersiz ve başarısız kaldığını göstermek için önemli bir gösterge olarak durmaktayken, onların “toplumsal kişilik-özümlemesi(self-analysis) yaparak daha yüksek bir nesnellik düzeyine varmış oldukları yönündeki iddialarını ne kadar ciddiye alabiliriz?” (ss. 370-371)
- ii. Dolayısıyla, sosyolojizm taraftarlarının “kendi ana konularını, yani bilginin toplumsal yönlerini anlamadaki şaşılası başarısızlığı” çok ciddi eleştirilerden biri olarak karşımızda durmaktadır (s. 371). Popper'e göre buradaki en büyük sıkıntılardan birisi de bu yaklaşımın “bilime ya da bilgiye bireysel bilim adamının kafasında oluşan bir süreç veya bu sürecin bir ürünü gibi bakmasıdır. Böyle ele alınırsa eğer, bilimsel nesnellik dediğimiz şeyin anlaşılamaz ya da

hatta imkânsız olması gerekmektedir...”(s. 371). Buna göre “bilimsel nesnellik eğer, bilginin sosyolojizm kuramının naifçe varsaydığı gibi, bireysel bilim insanının tarafsızlığına ve nesnelliğine dayansaydı, ona elveda dememiz gerekirdi.” (s. 371).

Burada Popper’in haklı olarak altını çizerek göstermeye çalıştığı, hem bilginin bireysel ilim insanının zihnine indirgenemeyeceği hem de bilgiyle uğraşan bir ilim insanının, ‘nesnel olacağım’ tarzında bir yaklaşımı benimseyerek bu amacına varamayacağıdır (s. 372):

- iii. “Bilimdeki nesnellüğün, bilim adamının nesnelliğine bağlı olduğu düşüncesi tamamen yanlıştır. Doğabilimcinin sosyalbilimciden daha nesnel olduğu kanısı da yine büyük bir yanılgıdır. Doğabilimci de diğer tüm insanlar gibi taraflıdır.” (Popper, 2010, s. 87)
- iv. “Bilimsel nesnellüğün altında yatan şey, *eleştirme* geleneğidir; yani tüm karşı olumlara karşın var olan bir dogmayı eleştirebilme geleneğidir. Başka bir deyişle bilimdeki nesnellik, farklı farklı bilim adamlarının bireysel meseleleri değil, karşılıklı eleştiriye, aralarında yaptıkları dost-düşman işbölümüne, birlikte ve ayrı çalışmaya dayalı sosyal bir meseledir.” (Popper, 2010, ss. 87-88)
- v. “Nesnelliği, farklı bilim adamlarının davranışında gören ve nesnel olmamayı bilimcilerin sosyal konumlarına göre açıklayan bilgi sosyolojisi, bu önemli noktayı – yani nesnellüğün yalnız ve yalnız eleştiriyle sağlanabildiği konusunu- tamamen gözden kaçırmıştır. Evet, bilgi sosyolojisinin aslında göz ardı ettiği, bilginin sosyolojisi – bilimsel nesnellüğün kuramı- olmuştur.” (s. 88)

Yani başka şekilde ifade edecek olursak ‘bilimsel yöntemin kamusal/umumi karakterini’ sağlayan şey, ‘özgür eleştirinin’ merkezde olduğu bir yaklaşım ve buna bağlı olarak da ‘bilimsel yöntemin öznelerarasılığıdır’ (Popper, 1945, s. 372). Bilim ve bilimsel nesnellik, bireysel ilim insanının nesnel olma çabalarının değil, eleştirel yaklaşımın/tutumun hâkim olduğu, birçok ilim insanın aynı veya karşıt yönde

eleştirileriyle katıldığı özgür bir ortamda oluşabilir (Popper, 1945, s. 372). Bir başka ifadeyle, Popper için diyebiliriz ki, “ ‘bilimsel nesnellik’ dediğimiz şey bireysel ilim insanının tarafsızlığının değil, bilimsel yöntemin toplumsal ya da umumi özelliğinin bir sonucudur; ilim insanının tarafsızlığının varlığından söz edeceksek de bu, bilimin toplumsal ya da kurumsal olarak organize olmuş nesnellüğünün bir sonucudur, nedeni/kaynağı değil” (Popper, 1945, s. 374).

Böylece, denilebilir ki, Popper için bilimsel faaliyeti ve nesnellığı sağlayan en önemli unsur, ilim insanlarının *öznelarası eleştirel tutumunun* mümkün ve hâkim olduğu bir atmosferdir. Bu atmosferi, ilmi kongreler ve yayınlar gibi çeşitli faaliyetler sağlayabilir (Popper, 1945, s. 373).

Nihayetinde Popper’e göre bilgi insanlarının ilmi faaliyetlerinde öznelarası eleştirel tutum çerçevesinde hem bilgi, bilimin sosyal boyutunda hem de nesnellüğün mümkünlüğü ile ilgili merkezi ve önemli bir yerde durmaktadır. Ayrıca, sosyolojizm taraftarlarının, Popper’in de yukarıda haklı olarak dile getirdiği gibi, nesnellik için öne sürdüğü kişilik-çözümlemesi kuramı/yöntemi onun (eleştirel tutumun) yerini alabilecek veya ona alternatif olabilecek bir yaklaşım olarak görünmemektedir (Popper, 1945, s. 378).

4.2. Psikolojizm Yönelimine Popper’in Eleştirisi

Popper’in sosyolojizm üzerine olan düşüncelerini dile getirdikten sonra bu kısımda da Popper’in psikolojizm üzerine olan düşünceleri ve eleştirileri ele alınacaktır.

Popper’in psikolojizme dair görüşleri ve eleştirileri şu başlıklar altında toplanabilir:

- a. Bilgi psikolojisi ile *bilginin mantığı* arasındaki ayrımın gözden kaçırılması
- b. Psikolojizmin öznal ve *nesnel bilgi* arasındaki farkı göz ardı etmesi
- c. Gerekçelendirmeci/Justificationist bakış açısını savunması/öne sürmesi
- d. Duyum-deneyimlerine dair *otoriteci* bir yaklaşım sergilemesi

a. Öncelikle, Popper *bilgi psikolojisi* ile *bilginin mantığı* arasında bir ayrım yapmaktadır (Popper, 2002, s. 7). Daha açık bir ifadeyle, Popper “tecrübî olaylarla uğraşan *bilgi psikolojisi* ile sadece mantıki ilişkiler ile ilgilenen *bilginin mantığı* arasında bir ayrım gözetir” (Açar, 2011, s. 22). Bu ayrım önemlidir çünkü “yeni bir düşüncenin insanda nasıl meydana geldiği büyük ölçüde *tecrübî psikolojinin* ilgi alanına girerken, *bilginin mantığı*, Popper’e göre, olaylar ile değil, bilginin meşruiyeti ve geçerliğine ilişkin sorunlarla ilgilidir” (s.22). Bilgi felsefesindeki birçok tartışmanın bu ayrımın karıştırılmasından (Popper, 2002, s. 7) ve göz ardı edilmesinden kaynaklandığı düşünüldüğünde, Popper’in bu konuda işaret ettiği husus son derece öneme haizdir.

Popper’e göre “bilim insanının çalışması kuramlar öne sürmek ve onları sınamaktır” (s.7). Yani bir düşüncenin veya bir kuramın nasıl oluyor da bilim insanının zihnine geliyor sorusu mantıksal çözülemeye dair bir süreç değildir (s. 7). Bu süreç, tecrübî psikolojinin ilgi alanına belki girebilir ama bilimsel bilgiye dair mantıksal çözüleme için pek de alakalı gözükmemektedir (s. 7). Yani, “bilgi felsefesinin işi; bilim adamının bir keşfe yol açan basamakların yeniden akli bir inşasını üretmek değildir” (Açar, 2011, ss. 22-23). Popper bu anlamda yeni bir düşüncenin oluşması süreciyle, o düşüncenin mantıksal olarak incelenmesi arasında bir ayrım gözetmektedir (Popper, 2002, s.8). Diğer bir ifade ile “mantıki inceleme, bilginin mantığının görevi olarak, düşüncelerin sistematik sınamalarını içermektedir” (s. 8). Bu sınamalar da düşüncelerin bir dil çerçevesince formüle edilerek sunulmasını içerir (ss.7-8).

Popper bu hususta bilgi felsefesinin görevinin, bir fikrin ortaya çıkış sürecini içermesi gerektiğine dair ortaya atılabilecek eleştiriye karşılık, ‘bilgi mantığının görevinin’, bir fikrin ortaya çıkışını ya da ilhamını açıklamak olmadığını altını çizmektedir (Popper, 2002, s. 8). Bu alan Popper’e göre tecrübî psikolojinin alanına/ilgisine girebilir ama bilgi mantığının inceleme ve ilgi alanına girmemektedir (s. 8).

Burada kanımca, Popper’in altını çizdiği husus psikolojik öğelerin reddinden ziyade, bilginin mantığı açısından bilgiye yaklaştığımızda, bu öğelerin ilgisiz/alakasız kaldığıdır. Bilgi ve bilimsel faaliyet hem çok yönlü hem de çok boyutlu bir etkinlik olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, *bilgi* birçok yönden ele alınabilir ama bilgiye yaklaşımda sistematik, mantıksal ve eleştirel bir tutumun olmazsa olmaz olduğu düşünülmektedir. Bu da bilginin mantığına dair sorgulamalarda mümkün gözükmektedir. Sonuç olarak Popper bilgiye yaklaşımında “yeni bir *düşünceyi kavrama süreci* ile bu düşünceyi *mantıki olarak gözden geçirmenin sonuçları ve yöntemlerini*” birbirinden ayırmaktadır (Açar, 2011, s. 119).

b. İkinci olarak, Popper *psikolojizm* yaklaşımının bilgiye dair tutumunda öznel bilgi çerçevesinde kaldığını ve nesnel bilgiyi göz ardı ettiğini savunmaktadır:

(1) Eğilimler ve beklentilerden oluşan *öznel* anlamda bilgi vardır.

(2) Ama ayrıca bir de, dilsel olarak formüle edilmiş ve eleştirel tartışmaya sunulmuş düşüncelerden oluşan *nesnel* anlamda bilgi vardır (Popper, 1979, s. 66).

Bu anlamda psikolojizmin öznel bilgi düzeyinde, düşünce süreçlerinde kaldığını söylemek mümkündür. Oysa Popper haklı olarak bir *düşünce*den “öznel düşünme süreçlerini değil, nesnel düşünce içeriklerini anladığını” belirtir (Popper, 1979, s. 109). Dolayısıyla şunu söyleyebilmek mümkün görünmektedir:

Öznel düşünce süreçleri $\neq$ Nesnel düşünce içerikleri

Bu anlamda psikolojizmin öznel bilgi düzeyinde kalıp da nesnel bilgiye geçememesinin arkasında geleneksel bilgi felsefesine bağlı kalıp, öznel bir bilgi kuramını ortaya koyması gösterilebilir (Popper, 1967, s. 60). Popper’e göre, öznel anlamda bilgi ya da düşünce, bir zihin ya da bilinç veya bir eğilim durumunu içermekteyken; nesnel anlamda bilgi ise sorunlardan, kuramlardan ve savlardan/iddialardan oluşmaktadır (s. 60).

Burada şu husus unutulmamalıdır: Popper öznel bilgiyi reddetmemektedir ama bir düşüncenin ancak nesnel düzeye geldiğinde eleştiriye tabi tutulabileceğinin altını çizmesi önemlidir. Bu da o düşünce üzerine, herkesin konuşabilmesine imkân tanıyacak bir dilsel formülasyonudur. Öznel bilgi alanında kalarak psikolojizm, bu çok önemli özellikten yoksundur, çünkü inanç alanındadır ve dolayısıyla eleştirinin en önemli aracı olan mantıki analize kapalıdır (Popper, 1972, s. 64). Görüldüğü üzere insanoğlunun en önemli ürünlerinden ve başarılarından olan *dil* ve *bilginin* ilişkisi büyük öneme haizdir. Bu

bağlamda, nesnel bilgiye imkân sağlayan *dil, eleştiri ve dünya 3* ilişkisi Popper'in özgün katkılarının başında gelmektedir.

c. Bir önceki maddede psikolojizmin geleneksel bilgi felsefesi bağlamında ve öznel bilgi alanında kaldığına değinildi. Geleneksel bilgi felsefesinin temelci/foundationalist bakış açısı, bilginin akli olabilmesi için gerekçelendirilmesi gerektiğini ve bunun da sarsılmaz ve yanılmaz bir kaynaktan türetilmesiyle (Notturmo, 2003, s. 5) mümkün olduğunu öne sürmektedir. Ancak Popper'e göre bilginin bir ölçütü olarak ortaya koyduğu gerekçelendirme/justification kavramı da hatalıdır (Popper, 1960a, s. 184). Popper'in öznelci/subjectivist olarak da nitelendirdiği geleneksel bilgi felsefesi bilgiyi "zihin durumunun özel bir türü" ya da "özel bir inanç çeşiti olarak almaktadır" (s. 184). Böyle olunca da bilgiyi özel bir inanç türü olarak alan bu geleneksel yaklaşım, bu özelliğin "iyi temellenmede(well founded) ya da gerekçelendirmişlik (justified)'te yattığını öne sürmektedir (Popper, 1960a, s. 184). Böylece bir anlamda bilgiyi bir çeşit inanç türü olarak tanımlamakla kalmamış ve ona da ölçüt (criterion) getirmiştir. Oysa Popper'e göre gerekçelendirme/justification, bilginin ölçütü olamaz (Notturmo, 1985, s. 114). Çünkü "bizler hiçbir zaman ya da neredeyse hiç hata yapmamış olabileceğimiz konusunda tamamen emin olamayız" (Popper, 2010, s. 210). Bu konuyla bağlantılı olarak, gerekçelendirme odaklı psikolojizm akımının bu önemli sorununu daha iyi açıklayabilmek için, Fries'in üçlemine bakmak isabetli olacaktır (Popper, 1934, s. 152):

- i. Önergelerimizi *dogmatik* olarak kabul etmek istemiyorsak onları gerekçelendirebiliyor olmamız gerekir.
- ii. Ama mantıksal açıdan bunu gerçekleştirilebilmek ancak yargılarımızı diğer yargılarla gerekçelendirerek mümkün olabilir. Bu da *sonsuz geri gidiş* demektir.
- iii. Hal böyleyken, gerek dogmatizmden gerekse de sonsuz geri gidişten sıyrılmanın tek yolu olarak *psikolojizmdir*. Psikolojizm, "yargılarımızın sadece yargılarla değil, algısal tecrübelerimizle de gerekçelendirilebileceğini öne süren" (s. 153) yaklaşımıdır.

Böylece *psikolojizm savunucuları* bilginin gerekçelendirme ölçütü probleminden kaynaklı sorunu aştıklarını düşünmüşlerdir, çünkü duyularımızın bize dolaysız bilgiyi verebileceğini savunmuşlardır (Popper, 1934, s. 153). Fakat Popper haklı olarak böyle bir

çözüm yolunun hem tümevarımsal hem tümellere ilişkin problemler barındırdığını göstermiştir (s. 153). Ayrıca dolaysız duyum yoktur, her gözlem *kuram* yüklüdür. Çünkü hem tümevarım mantıki olarak geçerli bir çıkarım yöntemi değildir, hem de algı duyularımız tikele dairdir, tümele değil (s. 153). Ayrıca Popper gerekçelendirmeyi akli ve nesnel bilginin ölçütü olmaktan çıkarıp, yargılarımızın, kuramlarımızın nesnelliği ve akliliği için eleştirel sınamaların önemini belirtmiştir. Dolayısıyla diyebiliriz ki, Popper'in bilgi felsefesinin en can alıcı özelliklerinden birisi “akli bilginin bir ölçütü olarak gerekçelendirmeyi reddetmesidir” (Notturmo, 1985, s. 127).

d. Popper'e göre psikolojizmin düştüğü yanlışlardan biri de –gerekçelendirmeyi bilginin olmazsa olmaz koşulu olarak aldığı için- bilgiye dair *otoriterci bir bakış açısı* sergilemesidir (Notturmo, 1985, s. 127). Başka bir deyişle, bilgilerimizi gerekçelendirerek tesis etmeliyiz tarzındaki yaklaşımı ve bunun için de nihai ya da otoriter bir kaynağa başvurmamızı savlayan bu yaklaşım ortaya otoriter bir resim koymaktadır (Popper, 1972, s. 29).

Yani, bilgiye, kendilerinin tanımladığı şekliyle gerekçelendirilmiş bilgiye ulaşabilmek için duyularımızın otoritesine başvurmaktadır (Popper, 1972, s. 16). Burada altının çizilmesi gereken iki husus söz konusudur:

- Duyum algıları önerme olmadıkları için mantıki çözümlemede kullanılamazlar (Notturmo, 1985, s. 164).
- Popper'in karşı olduğu husus, duyum algılarından ziyade onları birer gerekçelendirme aracı olarak görmek ve daha fazla sınanmaya izin vermeyecek şekilde yanılmaz/sarsılmaz bir otorite olarak onları değerlendirmek (Notturmo, 1985, s. 163).

Bu anlamda, otoriteye başvurma eğilimi Popper açısından aslında tam da akli tutumun reddi manasına gelebilecek bir yaklaşımdır (Notturmo, 1985, s. 128). Çünkü gerek duyulara gerekse de başka bir kaynağa, eleştirel tutuma tabi tutulmadan güvenilmesi, bir başka deyişle dayanılması, Popper'in savunduğu eleştirel akılcılık anlayışıyla –ki Popper bununla klasik manadaki Descartes'in akılcılığından bahsetmemektedir- taban tabana zıttır. Oysa Popper için bilginin en önemli ayırt edici özelliği, otoritelere yönelmek veya

başvurmak değil; akli ve eleştirel tutumu ve eleştirel yöntemi sıkı sıkıya özümseyip benimsemektir (s. 132). Çünkü bir otoriteye dayanarak gerekçelendirilmek istenen bilgi, bir anlamda dondurulmuş ve bilgiye dinamik yapısını kazandıran eleştirel faaliyetten mahrum kalmış olur.

Kısacası psikolojizm, Popper açısından, hem bilişsel savlarımızın gerekçelendirilmesi için duyum algılarımızın nihai otoritesine başvurusu hem de daha fazla eleştirel sınamaya izin vermeyen otoriterce bir yaklaşım sergilediğinden dolayı (Notturmo, 1985, s. 140) pek de makul bir yaklaşım olarak görünmemektedir.

5. SONUÇ

Bu araştırmamda felsefeci Karl Popper'in bilim felsefesini üzerine inşa ettiği ve aralarında sıkı bir bağın bulunduğu bilgi anlayışının bazı epistemolojik hususiyetlerini kendi makale, kitapları ve bu konudaki araştırmacıların tespitlerinden kalkarak olduğu gibi sunmaya çalıştım. Bilgi felsefesi ve bilim üzerine yürütölen tartışmalarda artık temelci/foundationalist ve gerekçelendirmeci/justificationist bilgi anlayışlarının Einstein fiziği ve kuantum mekaniği ile paradigmatic dönüşömlere yol açtığını, yerini postmodern bilgi anlayışlarına bıraktığı görölmöyor.

Kesinliklerin bittiği, gökyüzünün, yeryüzünün ve atom altının her birinin ayrı yaklaşımlar gerektirdiği bir dönem içerisinde bulunmaktayız. İşte bu noktada bilgiye yaklaşımda Popper'in ileri sürdüğu düşöncelerin makul ve isabetli bir tutum fırsatını bizlere sunduğu düşöncesindeyim. Popper'in bilgi anlayışına dair bazı hususlar bu tez araştırmasında irdelenmeye çalışıldı.

Bu amacı gerçekteştirebilmek için Popper'in önce -bir dönem moda akımlar olarak da sayılabilecek- *psikolojizm* ve *sosyolojizme* dair düşönceleri ve eleştirileri sunuldu. Burada belirtilmesi gereken hususun: Popper'in, her iki akımdan da sıyrılarak kendi özgün göröşünü oluşturmasıdır.

Hiç şüphesiz bu çok boyutlu bilgi etkinliğinin sosyolojik yönü de psikolojik yönü de mevcuttur. Popper de bilginin dinamik yapısının çok iyi farkındadır ama kendi özgün bilgi anlayışını oluştururken 'aşırı bir psikolojizm' ve 'güçlü bir sosyolojizm' ile mücadele ederek kendi bilgi felsefesini sergilemeyi başarmış, bilgi felsefesinde kendine özgü ve savunulabilir bilgi göröşünü ileri sürmüştür.

Bunlar da bilgilerimizin *yanılabirliği*, *otoritesiz bilgi anlayışı* ve *bilgi-eleştirel tutum* ilişkisidir. Kesinlik düşöncesine, otoriter/yetkin/yanılmaz bilgi anlayışlarına, öznel ve nesnel bilgi ayırımına dair tartışmaların günümüz bilgi felsefeleri tartışmalarında da güncelliğini koruduğu düşünöldüğünde, Popper'in bilgi anlayışını konu alan bu çalışmada

açınlanmaya çalışılan yönlerinin epistemik tartışmalara bir katkı sağlayabileceği umudunu taşımaktayım.

Bilgilerimizin *yanılabilirliği düşüncesi*, temelci/foundationalist ve gerekçelendirmeci/justificationist felsefelere önemli bir darbe indirmiştir. Bu manada Popper'in bilgi anlayışındaki bu yaklaşımın yeniden irdelenmesinin yerinde olacağı düşünülmüştür.

Yine *otoritesiz bilgi anlayışı düşüncesi* de Popper'in özgün katkılarından biridir. Nihai/yetkin kaynakların peşine düşmenin ve ortaya otoriter bir yaklaşım çıkarmanın çok yaygın olduğu klasik/geleneksel bilgi kuramlarına Popper'in yönelttiği eleştiriler dikkate alınmayı gerektirmektedir.

Popper'in nesnel bilgi-öznel bilgi, eleştirel tutum ve Üç dünya kuramı çerçevesindeki tezleri ve klasik anlayışlara getirdiği önemli eleştirilere yer verildi. Popper eleştiriye, *eleştirel tutumu* kendi bilgi felsefesinin vazgeçilmezi kılarak bilginin dinamik yapısına dair makul ve isabetli bir yaklaşım sergilediği düşüncesindeyim.

Popper'in dogmatikliğe, şüpheciliğe, göreliliğe düşmeden akli ve nesnel bilginin imkânını bizlere sunmaya çalışması önemli bir katkıdır. Çünkü

-Dogmatikliğe düşmeden çünkü eleştiriden muaf tutulabilecek hiçbir kuram veya anlayış yoktur.

-Şüpheciliğe düşmeden çünkü doğruluğun yılmaz arayıcıları olarak hatalarımızdan öğrenebilme imkânımız vardır (Popper, 1972, s. iii).

-Göreliliğe düşmeden çünkü düzenleyici bir ilke olarak doğruluk ve doğruyu arama çabası bilgi etkinliğimizin esas etmenleridir.

Bilgilerimizin aklılığı ve nesnelliği ise, Popper'e göre, kuramlarımızı, yargılarımızı bir dil aracıyla formüle edip, herkesin (öznelerarası-intersubjective) üzerinde özgürce eleştirel yaklaşımlarını/iddialarını sergileyebileceği şekilde sunarak ve katı eleştirel sınamalara tabi tutarak mümkün olmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Açar, Halil Rahman (2011), *Karl Popper ve Metafizik*, Ankara: Eskiyeeni Yayınları.

Corvi, Roberta (1997), *An Introduction to the Thought of Karl Popper*, London: Routledge.

Edmonds, D. & Eidenow, J. (2002), *Wittgenstein's Poker*, London: Faber.

Hacohen, M. (2000), *Karl Popper: The Formative Years 1902-1945*, Cambridge: Cambridge University Press.

İrzık, Gürol (1990), "Karl Popper'in Üç Dünya Kuramı ve Bilimsel Bilginin Nesnelliği", *Felsefe Tartışmaları*, 9.Kitap, s. 84-94.

İrzık, Gürol (2008), "Critical Rationalism", *The Routledge Companion to Philosophy of Science* içinde, ed. Psillos, S. & M. Curd, London: Routledge, s. 58-66.

Jarvie, Ian & Pralong, Sandra (1999), *Popper's Open Society After Fifty Years*, London: Routledge.

Miller, David (1985) (ed.), *Popper Selections*, Princeton: Princeton University Press.

Notturmo, Mark Amadeus (2003), *On Popper*, Canada: Thomson Wadsworth.

Notturmo, Mark Amadeus (1985), *Objectivity, Rationality and the Third Realm: Justification and the Grounds of Psychologism*, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.

Parvin, P. (2010), *Karl Popper*, London: Continuum.

Popper, Karl R. (2011), *Hayat Problem Çözmektir*, (Çev. Ali Nalbant), İstanbul: YKY.

Popper, Karl R. (2010), *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, (Çev. İlknur Aka), İstanbul: YKY.

Popper, Karl R. (2008), *Açık Toplum ve Düşmanları*, cilt 2, (Çev. Harun Rızatepe), Ankara: Liberte Yayıncılık.

Popper, Karl R. (2002), *The Logic of Scientific Discovery*, London: Routledge.

Popper, Karl R. (1994), *The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality*, London: Routledge.

Popper, Karl R. (1979), *Objective Knowledge*, Oxford: Oxford University Press.

Popper, Karl R. (1978), "Natural Selection and Emergence of Mind", *Dialectica*, 32 (3-4), ss. 339-355.

Popper, Karl R. & Eccles, J. (1977), *The Self and its Brain*, London: Routledge.

Popper, Karl R. (1974), “Autobiography of Karl Popper”, *The Philosophy of Karl Popper* vol. 1 içinde, Paul A. Schilpp(ed.), La Salle, Illinois: Open Court Publishing Company, s. 1-181.

Popper, Karl R. (1973), “Evolutionary Epistemology”, *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 78-86.

Popper, Karl R. (1972), *Conjectures and Refutations*, London: Routledge.

Popper, Karl R. (1967), “Knowledge: Subjective versus Objective”, *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 58-77.

Popper, Karl R. (1966), *The Open Society and its Enemies vol. 2*, Princeton: Princeton University Press.

Popper, Karl R. (1960a), “Truth and Approximation to Truth”, *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 181-198.

Popper, Karl R. (1960b), “Knowledge without Authority”, *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 46-57.

Popper, Karl R. (1957), "Philosophy of Science: A Personal Report", *British Philosophy in Mid-Century* içinde, ed. C.A. Mace. California: George Allen & Unwin.

Popper, Karl R. (1945), "Against the Sociology of Knowledge", *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 366-378.

Popper, Karl R. (1934), "The Empirical Basis", *Popper Selections* içinde, ed. David Miller (1985), Princeton: Princeton University Press, s. 152-161.

Schilpp, Paul A. (1974) (ed.), *The Philosophy of Karl Popper*, La Salle, Illinois: Open Court Publishing Company.

TEZ FOTOKOPİSİ İZİN FORMU

ENSTİTÜ

Fen Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilimler Enstitüsü

YAZARIN

Soyadı: Kocamusaoğlu

Adı: Buğra

Bölümü: Felsefe

TEZİN ADI: Karl Popper’de Bilgi Sorunu

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans Doktora

1. Tezimin tamamından kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.
2. Tezimin içindekiler sayfası, özet, indeks sayfalarından ve/veya bir Bölümünden kaynak gösterilmek şartıyla fotokopi alınabilir.
3. Tezimden bir (1) yıl süreyle fotokopi alınamaz.

TEZİN KÜTÜPHANEYE TESLİM TARİHİ: